

A HATÁRZÁR TILTOTT ÁTLÉPÉSÉNEK MEGÍTÉLÉSE A JOGGYAKORLATBAN

1. Bevezetés

A 2015-ös év során a jogi határzár keretében három új büntetőtényállást kodifikáltak, melyből a lefolytatott eljárásokra tekintettel a határzár tiltott átlépését tekinthetjük a legrelevánsabbnak. Ennek hatására 2015. szeptember 15-étől 2016. április 30-ig bezárólag 2678 határzárral kapcsolatos ügy volt a szegedi bíróságok előtt és ezekben az ügyekben 2623 alkalommal állapítottak meg bűnösséget.¹ Mindez rövid idő alatt hatalmas mennyiségű eljárás lefolytatását jelenti, amelyekben - kevés kivételtől eltekintve - az ítéletek jogerőre emelkedtek elsőfokon.

A jogalkotók a bírósági eljárások gyorsításának biztosítása érdekében külön szabályokat vezettek be a migrációs ügyekben alkalmazható két külön eljárásról, nevezetesen a tárgyalásról lemondásról és a bíróság elé állításról. Azonban előfordult olyan nap is, hogy 105 bíróság elé állítás érkezett a bírósághoz, amelynek saját humán erőforrása nem lett volna elegendő az eljárások lefolytatására, szükség volt további bírák segítségére is, melynek következtében 170 bíró vállalt kirendelést. Ennek ellenére Szegeden szeptember első két hetében, valamennyi bíró minden tárgyalását elhalasztotta két hétig, mert a hét minden napján napi nyolc órában ítéleztek kizárólag migrációval kapcsolatos büntetőügyekben.²

2. Genfi Egyezmény 31. cikke

Dolgozatom szempontjából, a nemzetközi jog viszonylatában, az 1951. évi Genfi Egyezmény 31. cikkének (1) bekezdése bír a legnagyobb jelentőséggel, mely szerint „*a Szerződő Államok az országba való jogellenes belépésük, vagy tartózkodásuk miatt nem sújtják büntetéssel azokat a menekülteket, akik közvetlenül olyan területről érkeztek, ahol életük, vagy szabadságuk az 1. cikkben foglalt meghatározás értelmében veszélyeztetve volt, és akik engedély nélkül lépnek be területükre, illetőleg tartózkodnak ott, feltéve, hogy haladéktalanul jelentkeznek a hatóságoknál és kellőképpen megindokolják jogellenes belépésüket, illetőleg jelenlétüket*”.³

Jelentősége azért kiemelkedő, mert ez a rendelkezés, Szép Árpád véleménye szerint „az országba való jogellenes belépés, vagy tartózkodás cselekményét veszi ki – büntetőjog-dogmatikailag büntethetőséget kizáró okként – a Genfi Egyezmény az egyébként büntethető és büntetendő cselekmények köréből.”⁴ Tehát abban az esetben, amikor az

¹Joó Attila: A tömeges bevándorlással összefüggésben kihirdetett válsághelyzet kihívásai a büntetőeljárásban című előadása, Budapest, 2016. 05.18.

²Joó (2016)

³1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről 31. cikk (1)

⁴Szép Árpád: A menedékjog mint a büntetőjogi felelősségre vonás akadálya, Büntetőjogi Szemle 2013/1-2.

Egyezmény 31. cikk (1) bekezdésében meghatározott feltételek teljesülnek, a menedékkérő vagy menekült büntetőjogi felelősségre vonásától el kell tekinteni.⁵

Felmerül a kérdés tehát, hogy a bíróság előtt álló vádlottak a büntetőeljárás során menekültnek tekinthető-e, cselekményük miatt nemzetközi jogi értelemben alkalmazható-e velük szemben szankció?

3. Menekülti joghelyzet

A kérdés vonatkozásában két vádlott típust megkülönböztetését látom indokoltak. Az első, aki sem a tranzit országokban, sem Magyarországon nem kívánt menekültkérelmet benyújtani, valamint a második típust, aki a nyomozás vagy a bírósági eljárás során utólag kérte menekültté nyilvánítását. Kutatásom során úgy ítélt meg, hogy, az adott típusok esetén megállapítható volt az ügyészi vádbeszéd, valamint a bírói indokolás tartalmi egyezősége e kérdéskör viszonylatában.

Az első típus esetében a menekültkérelem benyújtásának hiányából arra következettek, hogy a vádlottak büntetőeljárásban nem tekinthetők menekültnak, hiszen ha valaki önszántából nem kérelmezi, az vélhetően nem is várja el, hogy menekültként kezeljék. A második típus esetében szintén nem tekintették a vádlottakat menekültnak, az eljárás egyetlen esetben sem került felfüggesztésre, azt lefolytatták és azt követően történt a kérelem érdemi megítélése.

A védői nézőpont ettől eltér. Véleményük szerint a vádlottak kihallgatás során tett nyilatkozataik, melyekben feltárják, hogy honnan, milyen veszély elől és milyen körülmények között kellett menekülniük, már önmagában menedékkérelemnek minősülnek. Így a bírósági eljárásnak eo ipso el sem kellett volna indulnia, vagy ha az már megtörtént, azt fel kellett volna függeszteni. Az eljárás felfüggesztése mellett érveltek abban az esetben is, amikor annak valamely szakaszában a kérelem benyújtásra került.

A Helsinki Bizottság felhívja a figyelmet a Bizottság és az UNHCR álláspontjára, miszerint ha a menedékkérő ellen olyan büntetőeljárás folyik, ami az Egyezmény 31. cikkének alkalmazási körébe esik, a magyar hatóságoknak fel kellene függeszteni a büntetőeljárást, amíg a kérelmező menekültkérelmét el nem bírálják.⁶

Véleményem szerint e kérdés előzetes kérdésnek minősül, ezért abban az esetben, amikor a vádlott élt a menedékkérelemhez való jogával, tehát azt benyújtotta az eljárás valamely szakaszában, az eljárást fel kellene függeszteni addig, amíg a menekültügyi hatóság nem dönt a kérelemről és csak ezt követően szabadna szankcionálni az adott cselekményt és nem fordítva. Hiszen azt a személyt tekintjük menekültnak, aki a 1951-es Genfi Egyezményben meghatározott kritériumoknak megfelel. Ez szükségszerűen megtörténik azelőtt, ahogy a menekültstátuszt formailag számára megadják. Nem a menekültstátusz megállapítása teszi az adott személyt menekültté, az csak csupán deklarálja azt.⁷

⁵ Iván Júlia – Balázs László – Varga-Szabó Katalin: A menedékkérők hozzáférése az ország területéhez és a menedékjogi eljáráshoz Magyarországon 2012. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2013. 15. o. http://helsinki.hu/wp-content/uploads/hel2013_menekulthun_final.pdf (Letöltés ideje: 2016.09.02.)

⁶ Iván Júlia – Balázs László – Varga-Szabó Katalin: i.m. 15. o.

⁷ UNHCR, Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status (Reedited, Geneva, January 1992, UNHCR 1979) 7. o. <http://www.unhcr.org/4d93528a9.pdf> (Letöltés ideje: 2016.09.07.)

4. Joggyakorlat bemutatása

Általános bevezető

2016. augusztus 9-19-ig a Szegedi Járásbíróságon végeztem empirikus kutatást, melynek célja volt megvizsgálni, hogy milyen szintű bizonyítás és bizonyosság vált a gyakorlatban szükségessé a határzár tiltott átlépése tárgyú ügyek megítélése során. Kutatásom engedélyezésének feltétele volt egy titoktartási nyilatkozat aláírása, melyre tekintettel konkrét forrásra hivatkozni nincs lehetőségem az egyes álláspontok vonatkozásában.

Tanulmányoztam, hogy milyen eltérések voltak a történeti tényállások, a bizonyítékok, azon belül kiemelten a vád- és védőbeszéddek között. Következtéseimet lentebb hosszabban is kifejezem, azonban azt előre vetítem, hogy szinte teljesen hasonló, gyors lefolyású ügyekről beszélünk, melyek esetében minimális különbségeket említhetünk.

Bevezetésem zárásaként megemlítenék egy esetet, amikor a vádlott semmilyen úti okmánnal nem rendelkezett, és a kihallgatása során egy meghatározott nemzetiségbe tartozónak vallotta magát. Ennek ellenére, amikor a tolmács megérkezett, őt nem értette meg, továbbá az adott állam pénzerméit sem ismerte fel. Jogosan merül fel a kérdés, hogy miért érzi valaki szükségét annak, hogy tagadja saját nemzetiségét, azonban annak megválaszolásába nem bocsátkoznék jelen dolgozatban. Mindazonáltal ezen eset megismerése után megfogalmazódott bennem a kérdés, hogy hogyan indulhat büntetőeljárás olyan személyekkel szemben, akinek személyazonosságának beazonosítására a bíróságnak valójában okmányok hiányában nincs reális esélye. Továbbá, hogy kompatibilis-e ez a fajta eljárás a magyar normákkal.

Történeti tényállások vizsgálata

Az ügyek vizsgálata során, érthető módon, a történeti tényállások hasonlóságára lettem figyelmes, ezért részletes ismertetésük helyett inkább csak kiemelnék egy-két fordulatot, melyeket gyakoriságuk sorrendjében sorolnék fel.

A vádlott a létesítményen keletkezett, ismeretlen személy által megbontott résen átmászott. A már korábban megrongált, letaposott kerítésen jött át. A GYODA-n és a kerítésen is az embercsempész segítségével mászott át. GYODA alatt és a kerítés fölött mászott be. GYODA külső-belső részének felhajtásával mászott be. A GYODA-t ismeretlen személy megemelte és alatta bemászott. Az embercsempész utasításai szerint a létesítményt bottal felemelték társaival és alatta átbújtak. GYODA alatti homokot kikaparta és az ott keletkezett résen átmászott. Létesítmény felett átnyúló fára felmásзва átugrott. A GYODA-ra ráterített ponyva segítségével átmászott, majd a kerítésen átbújt.

Az általam vizsgált esetekben a védők egyszer sem vitatták a tényállást, tekintettel a tettenérés vagy a beismerő vallomás tényére, melyek közül valamelyik, vagy akár mindkettő minden esetben fellelhető volt. A tényállások hasonlóságból, valamint abból a tényből, hogy azok egyik esetben sem voltak vitatva arra a következtetésre jutottam, hogy ha a bíróság álláspontja felől vizsgáljuk a dolgokat, tehát hogy ha úgy tekintjük, hogy az eljárás felfüggesztésére nincs szükség a kérelem elbírálása érdekében, akkor az ügy megítélése valóban egyszerű, így megfelel a bíróság elé állítás e követelményének.

Bizonyítékok értékelése

A bírósági szakaszban jellemzően a vádlottak nem éltek vallomástételi jogukkal, hanem fenntartották a nyomozás során tett vallomásaikat. Továbbá észrevételek, kérdéseik és indítványaik is csak elenyésző esetben voltak. Akik mégis tettek vallomást vagy észrevételt, azok kivétel nélkül mind elmondták, hogy tudták, hogy nem szabad ott átmenni, de azt nem tudták, hogy ezzel bűncselekményt követnek el. Esetenként még arról sem volt fogalmuk, hogy épp milyen ország határánál járnak vagy, hogy milyen regisztrációs lehetőségeik vannak, mindenben az embercsempészekre bízta magukat. Legtöbbször kisebb csoportokban utaztak és a határ előtt tömörültek nagyobb egységekbe. A legkülönbözőbb országokból is érkeztek Magyarországra, sokan az Iszlám Állam vagy háborús események elől, még mások a mélyszegénység elől menekültek.

Mind a vádbeszédekre, mind a védőbeszédekre jellemző volt, hogy többségében rövid és tömör volt, ugyanazokkal az érvekkel és ellenérvekkel szembesültem sorozatosan. Figyelembe véve az ügyek hatalmas számát, valamint hogy kirendelt védők képviselték a vádlottakat ez bizonyos szempontból érthető, ugyanakkor a vádlott oldaláról szemlélve a dolgokat mindenképp aggályos. A vádbeszédek szinte kivétel nélkül minden ügyben azonos sémára épültek. A vádfeljegyzés szerinti tényállást és minősítést fenntartották, valamint „a törvény nem tudása nem mentesít a felelősség alól” jogelv is szinte mindegyik beszédben szerepelt. Sűrűn hivatkoztak arra a tényre, hogy ha valaki egy kerítés előtt áll, legyen az egy magán birtok előtt vagy a határon, annak tudnia kell, hogy nem az a helyes, legális módja a bejutásnak, ha átmászik rajta. Majdnem minden általam vizsgált esetben elhangzott az az érv is, hogy lehetőség lett volna legálisan is ország területére lépni, a forgalom számára megnyitott helyen, de a vádlottak nem így tettek. További érv volt, hogy az embercsempészet minden országban ugyanazt jelenti, az embercsempész pedig ugyanazt csinálja, ezért tudnia kellett akkor, amikor embercsempész segítségét választotta az utazásához, hogy nem legális úton fog átlépni a határon. Véleményem szerint ez egy remek érv a szándékosság alátámasztására, azonban azt gondolom, hogy fontos azt is figyelembe venni, hogy a legtöbb országban, ahogyan korábban Magyarországon is, ezen illegális cselekménnyel csupán szabálysértést valósít meg az elkövető, míg jelenhelyzetben bűncselekményt, valamint hogy úti okmányok nélkül a legális út nem választható, így az embercsempész igénybevétele tűnhet az egyetlen megoldásnak a részükről.

A végszükséget, valamint a tévedést, mint büntethetőséget kizáró okot is rendszerint cáfolták, mondván hogy nem közvetlen veszélyből érkeztek, továbbá hogy a körülményekből, úgy mint a korábban említett kerítés vagy az embercsempész, tudnia kellett, hogy nem legálisan lép az ország területére. Továbbá minden esetben kiutasítást indítványoztak, hiszen a büntetési célok elérésére elegendőnek találták. Súlyosító körülményként említették ezen cselekmény elszaporodottságát, habár ez a kijelentés nem állta meg a helyét, hiszen az új tényállások pontosan azért kerültek bele a Büntető Törvénykönyvbe, mert e cselekmény elszaporodott, így ez súlyosító körülményként nem értékelhető. Védőbeszédek javarészt a tényállás és a minősítés nem vitatásából, a személyes körülmények kihangsúlyozásából és az enyhítő körülmények ismertetéséből álltak. Voltak azonban ennél részletesebb beszédek is, melyekben hivatkoztak a Genfi Egyezmény 31. cikkére, kérték az eljárás felfüggesztését a menekültkérelem elbírálásáig vagy felhívták a figyelmet Szerbia nem biztonságos voltára. Hivatkoztak továbbá a cselekmény társadalomra veszélyességben való tévedésre, valamint az embercsempészek agresszivitására vagy a végszükségre.

Büntethetőséget kizáró okként értékelték például, ha a vádlott háborús övezetből érkezett, és függetlenül attól, hogy az útja során egyik állam sem ismerte el menekültként, biztosnak látták azt, hogy az őt ért sérelem védelemre okot adó körülmény, tehát a Magyarországra történő eljutásának az útja magába hordozza azt, hogy ő valójában menekült.

Esetenként felhívták a figyelmet arra, hogy a vádlottnak nem volt lehetősége legálisan az ország területére lépni, hiszen az úti okmányai megsemmisültek vagy elvesztek és a tranzitónába útlevelel lehet csak menni, majd 2000 ember között kell várakozni, hogy napi 100 ember kérelmét felvegyék. Ez álláspontjuk szerint nem felel meg az alapvető emberi jogi kívánalmaknak.

Hivatkoztak továbbá olyan esetekre is, mikor Macedónián és Szerbián keresztül, vonattal vagy busszal, lényegében az adott állam továbbutaztatása történt meg, mely során a vádlottnak esélye sem volt hatékony védelmet igénybe venni. Valamint egyes esetekben felhívták a figyelmet arra, hogy Szerbia nem fogad vissza menekülteket, így a kiutasítás nem hajtható végre. Valamint amennyiben a bíróság kiutasítja a vádlottat, azzal nem csak Magyarország területéről teszi azt, hanem az egész Európai Unió területéről.

Bírósági indokolás

A bíróság álláspontjára sokszor argumentum a contrario módszerrel következtettem, feltételezve, hogy ha az megegyezne a védői állásfoglalásokkal, azoknak helyt adna. Ugyanakkor azon ügyek esetében, melyeket megfellebbeztek elsőfokon, lehetőségem nyílt az ítélet indokolásának a tanulmányozására. Az alábbiakban egy konkrét, a kutatás során általam vizsgált ítélet indokolásán keresztül a kényszer vagy fenyegetés büntethetőséget kizáró ok értékelését mutatom be a bíróság szempontjából.

Kényszer vagy fenyegetés „A Btk. 19. § (1) kimondja, hogy „nem büntethető, aki a büntetendő cselekményt olyan kényszer vagy fenyegetés hatása alatt követi el, amely miatt képtelen az akaratának megfelelő magatartásra.” Kényszeren az ember testére gyakorolt fizikai ráhatást értjük. Kényszer rendszerint erőszakban nyilvánul meg. Az erőszak pedig valamely személyre közvetlenül ható olyan fizikai erő kifejtése, amely az akaratot megtöri. „A fenyegetés olyan súlyos hátrány kilátásba helyezése, mely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen.” A súlyos hátrány fogalmi körébe pedig azon magatartások megvalósításának kilátásba helyezése tartozik, melyek bűncselekményként értékelhetőek. A kényszer vagy a fenyegetés itt nem a bűncselekmény sértettje, hanem olyan személy ellen irányul, aki ennek hatására „kénytelen” kimeríteni valamely bűncselekmény törvényi tényállását. A kényszer vagy a fenyegetés beszámítási képességének nem a felismerési, hanem az akarat oldalát érinti. A megfenyegetett felismeri ugyan cselekménye következményeit, de nem tud akaratának megfelelően viselkedni. Az említett körülmény a beszámítási képességet kizárhatja vagy korlátozhatja. Ha a beszámítási képesség kizárt az elkövető nem büntethető, ha pedig korlátozott a büntetést korlátlanul enyhíteni lehet. E körben a bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a vádlottnak az embercsempésztől, illetve az attól való félelme, hogy a célországba jutása megghiúsul, nem minősül kényszernek vagy fenyegetésnek, mely számára büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okot biztosítana.”

Véleményem szerint a bíróság álláspontja a kényszer és a fenyegetés fogalmát összemossa, melyet nem tartok szerencsésnek. Tekintettel arra, hogy maga a bíróság ismertette azt, hogy a kényszer alatt az ember testére gyakorolt fizikai ráhatást értjük,

számomra nem értelmezhető, hogy miért vizsgálta az álláspontjában kifejtett félelem vonatkozásában a kényszer fennállását.

Az embercsempészek igénybe vétele, továbbá az országba történő illegális belépése a határozáron keresztül a vádlottak esetében nem a jogi értelemben vett kényszer hatására történt, hanem a hazájukban dúló háborúk, a személyes tragédiák mind olyan élethelyzetet teremtettek, hogy a vádlottak menekülni kényszerültek hazájukból. Ebben az esetben azonban nem beszélhetünk akaratot megtörő vagy hajlító erőszakról, hiszen az elkövetési magatartás megvalósítása a vádlott szándékában, érdekében állt.

Annak ellenére, hogy többször találkoztam kutatásom során olyan esettel, hogy a vádlottak féltek az embercsempésztől, még kérdezni sem mertek, mert azok minden alkalommal agresszíven léptek fel velük szemben és ez által komoly félelmet keltettek bennük, azt gondolom, hogy a fenyegetés, mint büntethetőséget kizáró ok szintén nem állja meg a helyét kifogásként. Fenyegetés hatása alatt álló személy nem olyan magatartást tanúsít, mint amilyenre a szándéka kiterjed. Ugyanakkor ebben az esetben is kiterjedt a vádlottak szándéka a határozáron keresztül történő belépésre, hiszen megfelelő okmányok hiányában nem volt más választási lehetőségük.

5. Összegzés

Az általam vizsgált új rendelkezések megismerését követően felmerül a kérdés, hogy az új tényállások vajon milyen visszatartó erővel bírnak. Bár elmondható, hogy a 2016 nyarának végén már szinte egyetlen új határozással kapcsolatos eljárás sem indult a szegedi bíróságokon, véleményem szerint ez nem a határozat tiltott átlépés tényállás visszatartó erejének köszönhető, hanem az államhatárról szóló törvény 2016. július 5-étől hatályos módosításának. Ennek értelmében, azt a személyt, akit a határtól számított 8 km-en belül megtalálnak, azt visszakísérik a határ szerbiai oldalára. Ez a rendelkezés ugyan a határozattal kapcsolatos eljárások számát közel nullára redukálta, de ez továbbra sem igazolja, az új tényállások hatékonyságát vagy szükségességét, sőt a gyakorlatban feleslegessé teszi azok meglétét.

További problémaként értékelhető az új tényállások esetében, hogy a jogerős ítélet, mely az elkövetőt kiutasítja az országból, többségében nem hajtható végre. A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (ma már Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal) megkeresésemre írásban tájékoztatott arról, hogy a kiutasított személyek a származási országba vagy abba az országba kerülnek visszatoloncolásra, amely őket visszafogadni köteles – a visszaküldés tilalmának (non refoulement) figyelembevételével. Kiutaztatásukat nehezíti, hogy Szerbia esetében sok esetben azért hiúsul meg a kiutasítás, mert nincs visszafogadási készség, továbbá számos ország jelenleg nem ad, vagy csak többszöri sürgetésre, hosszadalmas eljárás keretében ad hazatérési okmányt állampolgárainak. Ha a származási országba sem lehetséges a kitoloncolás, a külföldit az idegenrendészeti hatóság befogadottként ismeri el. Ennek értelmében az adott személy bár védelmet nem élvez, kikerül az idegenrendészeti őrizetből, többé nem köteles őrzött szálláson tartózkodni, tehát meglátásom szerint oda megy az ország területéről, ahova akar vagy tud. A fent említett tényekre tekintettel, de lege ferenda javaslatként szorgalmazom az új tényállások hatályon kívül helyezését, hiszen a gyakorlatban már nem alkalmazzák azokat.